

A HÉTKÖZNAPI PROPAGANDA ESZKÖZEINEK MEGJELENÉSE A HÁZTARTÁSOKBAN

Závodi Szilvia

zavodi.szilvia@gmail.com

Absztrakt

A tanulmány elsősorban olyan propaganda tárgyakat és azok sajtómegjelenését mutat be, amelyek az első világháború idején szinte minden otthonban és háztartásban megjelentek. A felvonultatott tárgyak a Hadtörténeti Múzeum gyűjteményében találhatóak nagy számban, ami azt mutatja – ismerve a hétköznapi használati tárgyak fennmaradásának esélyeit –, hogy a háború idején ezek a tárgyak tömegtermékek lehettek. Elég csak körbe nézni egy képzeletbeli, 1910-es évek konyhájának kredencében és különféle funkciójú porcelánokon köszönnek vissza a szövetséges uralkodók és hadvezérek arcképei. Nem csak az elegánsabbnak vélt kávék és teáscsészéken, hanem tejes kancsókon, fűszertartókon, sőt még csonttányérokra is feltűnt I. Ferenc József és II. Vilmos arc- vagy mellképe. Ezek a kerámiából, porcelánból vagy üvegből gyártott használati és vitrintárgyak a háborús helytállás megjelenítését szolgálták a háttérházi otthonokban.

A „háztartási” propaganda emlegetésekor nem szabad kifelejteni az úgynevezett póteszközöket, a konyhákból leadásra kerültek a rézből készült holmik és helyükre porcelán vagy vastárgyak kerültek. Mind a propaganda tárgyak vásárlása, mind az értékes fémet tartalmazó tárgyak becserélése szorosan összefüggött a jótékonyssággal és a hadsegélyezéssel. De ezeken kívül a magyar háztartások közvetlenül is tudták segíteni a háborúban elesett katonák özvegyeit és árváit, valamint a hadirokkantakat.

A propaganda tárgyak kiadásáról beszámolt a sajtó, reklámodalok buzdítottak azok megvásárlására. A háborús propaganda minden szinten érintette az emberek és a háttérházi életét. A köznapi használati tárgyak és eszközök megvásárlásával is lehetett hitet tenni a háború mellett, támogatni a háborús célokat és segíteni a résztvevőket, illetve a károsultakat.

Kulcsszavak

propaganda, háztartás, porcelántárgyak, jótékonyosság, hadsegélyezés, póteszközök, reklám

Mint ismeretes, Magyarország területén néhány hadi eseményt leszámítva a háttérházi lakosság nem tapasztalta meg közvetlenül a háborús pusztítást. Annál inkább érzékelte a háborús gazdaság működésének következményeit, a mindenhová beszivárgó háborús propaganda különféle megjelenési formái között élt és körülvette a jótékonykodásnak mindenféle lehetősége, amellyel támogathatta a behívott katonákat, sebesülteket, hadifoglyokat, valamint a hadiárvákat és -özvegyeket. A propaganda és a jótékonyosság tárgyi valójában is megjelentek az otthonokban. Hétköznapi használati tárgyak kaptak olyan szerepet, amellyel a birtokló

vagy megvásárló hitet tehetett a háború, illetve a háborús célok mellett, vagy segíthette a rászorulókat. (Balla Tibor 2003: 42)

Nem kérdés, hogy a tárgyak is információhordozók, azonban nehéz kifagatni ezeket. Sok esetben nyújthat hatékony segítséget a sajtó és egyéb más reklámanyag (árुकatalógusok, szóróanyagok).

A háborús propaganda kihasználta minden lehetőséget, megjelent a leghétköznapibb helyeken is, mint például a kredencek polcain. A formába préselt, szabadkézzel vagy sablon segítségével festett, matricával, illetve levonóképpel és olcsó aranyozással, tömeggyártásban készített edények elsősorban a háborús szövetséget és fegyverbarátságot jelenítették meg. A tárgyak többsége bögre vagy csésze, de tányér, váza, bonbonier, kancsó, tojástartó, csonttányér, gyertyatartó, vagy fűszertartó is készült. A porcelántárgyak többsége jelzetlen tucatáru volt, amelyeket egész Közép-Európában forgalmaztak. Néhány alján máz alatti zöld színű jelet lehet látni: kétfejű koronás sást, markában karddal és országalmával, felette az MZ-monogrammal, alatta az Austria vagy Altrohlau felirattal. A sablonnal és szabadkézzel festett tányérok között Hollóházi porcelán is megtalálható. (Závodi Szilvia 2013: 57–59)

A kerámia- és porcelán tárgyakon a díszítésként feltett arcképek segítségével a háború eseménytörténete is követhető, elsősorban a királysövetségek alakulása és a szövetséges országok hadba lépése olvasható le a tárgyról. A porcelánok többségén kezdetben I. Ferenc József és II. Vilmos császár arcképe volt látható, majd az új szövetségesek háborúba lépésével változtak az ábrázolások: 1915 augusztusától megjelent az osztrák–magyar és német uralkodó mellett a török szultán, V. Mehmed arcképe, majd 1915 októberétől a bolgár cár, I. Ferdinánd portréja négyre egészítette ki a koronás fők csoportképét. (1. kép)

1. kép

*Kisméretű kávéskanna a szövetséges uralkodók arcképével,
leltári szám: Hadtörténeti Múzeum 73.40.1./TE*

A királysövetséget ábrázoló uralkodói arcképek rákerülhettek egyéb tárgyakra is, így például csere- és szükségcikkekre. A hadseregnek való fémgyűjtés a polgári társadalom minden rétegére kihatott, a lakosság nagy lelkesedéssel ajánlotta fel a szükséges fémtárgyakat a Fémközpontoknak. A legnagyobb áldozattal a konyhák fémből készült eszközeinek felajánlása tűnt, „azonban a magyar iparos- és kereskedővilág gyönyörűen gondoskodott arról, hogy a felajánlott háztartási eszközöket könnyen és célszerűen pótolják.” A póteszköz „nem csak célszerű,

hanem szép háborús emléke a háziasszonynak. Feltétlenül van olyan értékes és nemes emlék egy hadimozsár, mint az, amit nagyanyánktól örököltünk.” – írta A Magyar Szent Korona Országainak Fémközpontja által rendezett hadifém-kiállítás röplapja. (Szabó Dániel 2009: 263–265) Közölte továbbá azt is, hogy aki rézmozsárát ajánlja fel, az körülbelül 200 töltény előállítását biztosítja, ami már meggyengítheti az ellenséget. A rekvirált vagy beszolgáltatott rézmozsarak helyett porcelán- vagy vasmozsarakat lehetett vásárolni. Klein Gusztáv hadimozsárraktárából például 6,50 koronáért lehetett rendelni „szép, higienikus réz vagy nikkellel galvanizált hadi-mozsarat” a rohamosan fogyatkozó készletből. (*Tolnai Világlapja*, 1916) Természetesen a hadimozsarakat is felhasználták a háborús propaganda céljaira. A fehér színű porcelánmozsarakon megjelentek a különböző feliratok, például „Hadi Mozsár, 1914–17” vagy „Hadi-Mozsár / 1914–1916”, és feltűntek ugyanazok a képek, mint a porcelán használati tárgyakon, I. Ferenc József és II. Vilmos császár arcképe a „Gott mit uns 1914/16” felirattal vagy a négy szövetséges uralkodó portréja. A porcelánmozsarak többféle méretben készültek, tagolt gombfülekkel vagy fül nélkül, általában fanyelű porcelántörővel. Propagandacélokra felhasználták a vasmozsarakat is, ezekre is kerültek feliratok és évszámok, például 1914–17, 1914–1918, 1915-ös évszám közepén Vaskereszttel, „Durch Krieg zum Sieg 1914–1917”, „Pro Gloria 1914–1915”, „Pro Victoria 1914–15” vagy „A Hazáért” felirat. A számok és szövegek nem is mindig a mozsár oldalára kerültek, a „Pro Victoria” felirat például a törőn és a kihajló perem külső részén szerepel. (Závodi Szilvia 2103: 60) (2. kép)

2. kép

*Porcelánmozsár „Hadimozsár” felirattal,
leltári szám: Hadtörténeti Múzeum 94.46.1./TE)*

A rézmozsarakon és egyéb réztárgyakon kívül mást is fel lehetett ajánlani háborús célokra. Az Augusztá-*al*ap 1914. augusztus 11-én tette közzé felhívását, amelyben arra kérte a jótékonykodó közönséget, hogy hozzák el felesleges ékszereiket, ezzel adva tanúbizonyságát annak, hogy az itthon maradottak is kiveszik részüket a háborúból és felveszik a harcot a „bánat és a nyomor ellen”. A leadott ékszerekért cserébe „Pro patria 1914”-feliratú vasgyűrűket adtak. (Szijj Jolán 2000: 42, 47) Ennek a gyűrűnek több változata készült, ez leginkább a gyűrű

anyagán és a rajta lévő felirat betűin látszik. Magukat az Augusztá-gyűrűket törvény védte, azokat ékszerészek maguk nem készíthették, az egylettől szerezhették csak be. A gyűrű vise-
lése divatba jött. Hamarosan kiütköztek azonban a problémák, amelyekre a szemfüles hölgyek
és ékszerészek figyeltek fel. A sajtóban olvasói levelek hívták fel arra a figyelmet, hogy vas-
gyűrűt ujjon hordani kényelmetlen, sőt akár veszélyes is lehet. Hiszen például a napi tevé-
kenység közben víz érheti, rozsdásodik és elfertőzheti a megsebzett bőrt. Emellett ruhán hordva
vagy ruhára varrva sem túl szerencsés az ékszerutánczat viselése, mivel maradandó kárt okozhat
az anyagban. (Závodi Szilvia 2011: 31)

Ezekre a panaszokra azonnal reagáltak az ékszerészek, reklámjaikban ajánlották, hogy
az Augusztá-vasgyűrűket arannyal vagy ezüsttel bélelik. Háromféle módon tudták bevonni a
gyűrűket. Csak a belsejét; a bélelésen túl a gyűrű széleit is úgy, hogy csak egy keskeny vascsík
látsszon ki; szinte teljesen úgy, hogy csak a „Pro Patria 1914” felirat maradt ki. (3. kép)

3. kép

*Aranylemezzel bélelt vasgyűrű,
leltári szám: Hadtörténeti Múzeum 2005.5.1./TE*

Az első világháború kitörésére már nagy erővel dolgozott az állami propagandagépezet. Tulaj-
donképpen egy új iparág fejlődött ki állami felügyelet alatt. Az emléktárgyak a jótékonyság
mellett a propaganda szolgálatába álltak, tulajdonosuk és viselőjük velük fejezte ki hovatarto-
zást és véleményét. Új lehetőségek nyíltak a gazdaság részvevői számára: teret nyertek a
tárgyak tervezői, előállítói, szállítói és a velük kereskedők is. 1914 őszére állami felügyelet alá
vonták a tárgyak készítését, császári rendelet szabályozta a színek, a szimbólumok és a jelszavak
használatát. Az ékszerkereskedőknél megvásárolható hazafias- és emlékgűrűk mindegyike
törvény által volt védve. A legtöbbjét valamilyen segélyszervezet adta ki, bár a katalógusok ezt
kevés helyen jelezték. Számátlan hazafias gyűrű készült a háború évei alatt különféle motívu-
mokkal, a szövetségesek színeivel és szimbólumaival, uralkodók portréival. Megjelentek
rajtuk a különböző segélyszervezetek jelvényei is. A jelvény- és emléktárggyártók gyorsan
reagáltak az eseményekre, így az ékszereken is szinte végig lehet követni a háborús évek főbb
történéseit. (Závodi Szilvia 2001: 32)

Maguk a gyűrűk is hirdettek valamit: a háborúval való azonosulást, az erőfeszítésekhez
való hozzájárulást, az állam és haza iránti hűséget. De a gyűrűket is hirdetni kellett! Az éksze-
részek egész oldalas hirdetéseket helyeztek el a legolvasottabb lapokban és vállalták, hogy
megküldik ingyenes, több száz tételes, illusztrált árjegyzéküket. Postai úton is lehetett ékszer
vagy gyűrűt rendelni, amelyeket utánvétellel vagy az összeg előzetes beküldése mellett szállí-
tottak ki. A rendeléshez el kellett küldeni egy papírszalagot, amely a gyűrű méretét mutatta és

a kért darab számát vagy rajzát. Méretet lehetett választani a rajzos katalógus méretátlajáról is. Szórólapok buzdítottak arra, hogy az érdeklődők az emléktárgyakat és ékszereket az üzletekben vételkényszer nélkül megtekintsék. A két legismertebb cég, akik a hivatalos hazafias ékszerek és jelvények forgalmazói voltak: Max Böhnel, órás, becsmester és szakértő, illetve a Zirner testvérek, ékszerészek, óráskok és óraszállítók. (4. kép)

4. kép

Reklámodal a Tolnai Világlapjából, 1915

Hazafiui szükségleti és megemlékezési ékszertárgyak dombormű kivitelben

Az alant feltüntetett tárgyak törvényileg védve vannak!

1. szám

Emlékgyűrű vasból. Ára 1 kor. Ezt a gyűrűt a cs. és kir. hadügyminiszterium hadsegélyzőhivatala adta ki, hogy a háború által sújtottakon segítsen. 14 kar. arannyal bételeve 8 kor. Ugyanezen gyűrű ezüsttel bételeve 3 kor. Ugyanezen gyűrű 14 kar. arannyal bételeve, a királyfej és az évszám kivágva . . . . . 12 kor.

3. szám

Szövetség királyi gyűrű, ezüstben . . 2 50 kor.

Ezüstben aranyozva 2 50 kor.

14 karátos aranyban . . 20 kor.

14. szám

Király-szövetségi gyűrű és a két vezérkari főnök domborműve, ezüst kivitelben, oxidálva vagy aranyozva . . 4 kor.

14 kar. aranyban 45K

2. szám

Tömör ezüst szövetség királyi gyűrű, „Hűség” és „1914” felirattal. Tömör ezüstben 4. — kor., ugyanaz, aranyozva 4. — kor., 14 kar. aranyban 45 kor. Király-szövetséggyűrű, piros-fehér-zöld nemzeti színnel, gyönyörű szépen zománcozva, „Hűség” és „1914” felirattal, királyunk s Vilmos császár zománcozott domborművével 6 k. r.

24. szám

14 karátos arany szerezeggyűrű, 25 kor. Ugyan z. egy briliánsal. . . . . 60 kor.

15. szám

Király szövetséggyűrű, 14 kar. arany 20 kor., tömör ezüst 3 kor., ezüst aranyozva 3 kor.

15/b szám

Király szövetség mellű, tömör, aranyozva 8 kor. Ugyanez oxidálva, részben aranyozva . . . . . 8 kor.

35. szám

42-es mozsárgyűrű ezüstben oxidálva v. aranyozva, gyönyörű kivitelben 4 K, 14 kar. aranyban 35 K.

60. szám

Király szövetség függelék ezüstben . . 3 kor.

14 karátos aranyban 15 kor.

61. szám

Király szövetség függelék . . 3 kor.

14 karátos aranyban 14 kor.

Fontos!! A gyűrűk megrendele őnél ele erdő mar egy keményebb papír-szalag mint ezüstmércek, az illeto rajzzal.

9. szám

Tömör ezüstfüggelék, vagy női mellű, egyszínben oxidálva v. Ugyanez, 14 karátos tömör arany kivitelben (egy- vagy két színben) . . . . . 35 kor.

Fontos!! Rendelésné az »braszavok ret áni összevesztése véget! mert az illeto lapon, amely után rendeléti, megnevezni!

17. szám

Aranyfüggelék 14 karátos aranyból, igen szép kivitelben 15 K ezüstből 8 K

59. szám

Dupla léteőgomb ezüsttel oxidálva vagy aranyozva, tömör dombormű kivitelben, mint ábra mutatja . . 10 kor.

Ugyanez egyszerű kapcsolat' al 8 kor.

5. szám

Mellű, tömör ezüst, oxidált kivitelben, egyszínben aranyozva, „Király-szövetség” felirattal v. kétféleképen aranyozva 4 kor. Ugyanez, tömör 14 karátos arany kivitelben (1 v. 2 színben aranyozva) 35 kor.

12. szám

Ezüstmellű, oxidált v. aranyozott kivitelben, „Király-szövetség” felirattal és a két híres vezérkari főnök domborművével . . . . . 4 kor.

Ugyanez, 14 karátos tömör arany . . . . . 50 kor.

32. szám

14 kar. arany tömör szerezec-mellű, briliánsal 80 kor. Ugyanez, 14 kar. aranyban, tömör, kő nélkül 35 kor., ugyanez, ezüstben . . . . . 7 kor.

7. szám

Tömör mellű vasból, a közkeletű király-gyűrűből készítve, a fej és az évzám kifűrészelve, hátul dusan arannyal bevonva 9 kor. — Ugyanezen tő 14 karátos aranyból 14 kor., ezüstben . . . 5 kor.

Fontos!! A függelékekhez ezüst v. ezüst aranyozott nyakláncokat is szállítunk 3 és 4 kor. árban. Illusztrált árjegyzékünket bárkinek bérmentve küldjük. A rendeléseket utánvétell v. az összeg előzetes beküldése mellett szállítjuk. Csomagunként 60 fill. bélyegilletéket számíttunk.

J. és A. ZIRNER ékszerészek, órás és hadióra szállítók, Wien, I., Kärntnerstrasse 36-A.

Az úgynevezett hadiékszerek közül nemcsak gyűrűket árultak jótékonyági céllal. Lehetett vásárolni óraszíjat vagy -láncot a szövetséges uralkodók arcképével díszítve. Gyártottak I. Ferenc József császár arcképével réz mandzsettagombokat, illetve kitűzőket. Alkalmazták az úgynevezett vashonvédekhez használt szögek formáját is a hazafias ékszerek készítésekor. Kendő- vagy nyakkendőtükként árusították a vasból, ezüstből vagy aranyozott ezüstből készített

szögformájú ékszereket, az így nyert bevételből az Osztrák Belügyminisztérium Hadsegélyező Hivatala a háborús özvegyeket és árvákat támogatta. (Loidl, Tristan 2004: 217)

A hadimozsaraknál már említettük a hadikiállításokat. A háború éveiben nem csak a kiállítások látogatásával lehetett támogatni a háborút. Ugyanúgy, ahogy ma, akkor is árultak a kiállításoknál szuveníreket, emléktárgyakat. Például papírlagezőket, amelyek kartonküllőin a szövetséges uralkodók, trónörökösök és az osztrák–magyar és német hadvezérek kaptak helyet. A lagezőkön a szövetséges uralkodók, I. Ferenc József osztrák császár és magyar király, valamint II. Vilmos német császár és porosz király, a trónörökösök, Károly és Frigyes, illetve osztrák–magyar és német hadvezérek kaptak helyet. Az egyetlen német Hindenburg volt, a többiek: Kuzmanek, Boroevics, Dankl, Hötendorfi Conrád, József Ferdinánd, Frigyes főherceg, Jenő főherceg, József főherceg, Krobotin, Haus admirális, Böhm Ermoli és Pflanzler Baltin.¹ Minden arckép alatt a szereplők saját kezű aláírása olvasható. A személyek felismeréséhez és a közöttük való eligazodáshoz segítséget nyújtott a *Tolnai Világlapja* 1917. évre kiadott naptára. Első oldalpárján ugyanis az aláírásokat nyomtatott betűkkel kiírva mutatta be a lagezőt. (*Tolnai Világlapja: A világháború naptára az 1917. évre.* 2–3)

A lagezőket – mint a legtöbb háborús emléktárgyat – jótékonyági céllal árusították. Egyes példányok fedőlapján a császári és királyi hadsegélyezés hivatalos címerét helyezték el. A jelvényen ovális keretben egy kétfejű sas látható császári koronával, karddal, országalmával, rajta pedig egy vörös kereszt található. A kisebb méretű lagezőket hadi kiállításokon is meg lehetett vásárolni és hazavinni emlékébe. A Hadtörténeti Múzeum gyűjteményében az egyik lagező fedőlapján vörös betűkkel az „Emlék a Pasaréti lövészárokból 1915”, egy másik tárgy zárólapján pedig tintával írva a „Lemberg-i hadikiállításról 916 VIII/20” felirat olvasható. (5. kép)

5. kép

*Hadilagező a Pasaréti lövészárok-kiállításról,
leltári szám: Hadtörténeti Múzeum 94.71.1./TE*

A kereskedelem sem maradhatott ki a háborús propagandatárgyak árusításából. Kertész Tódor budapesti, Kristóf téri műiparú raktárából lövedékalakú vázát, szivartartót, képkeretet lehetett rendelni a postán kiküldött árukatalógus segítségével. (6. kép)

¹ A neveket a Tolnai Világlapjában megjelent formában adtam meg.

6. kép

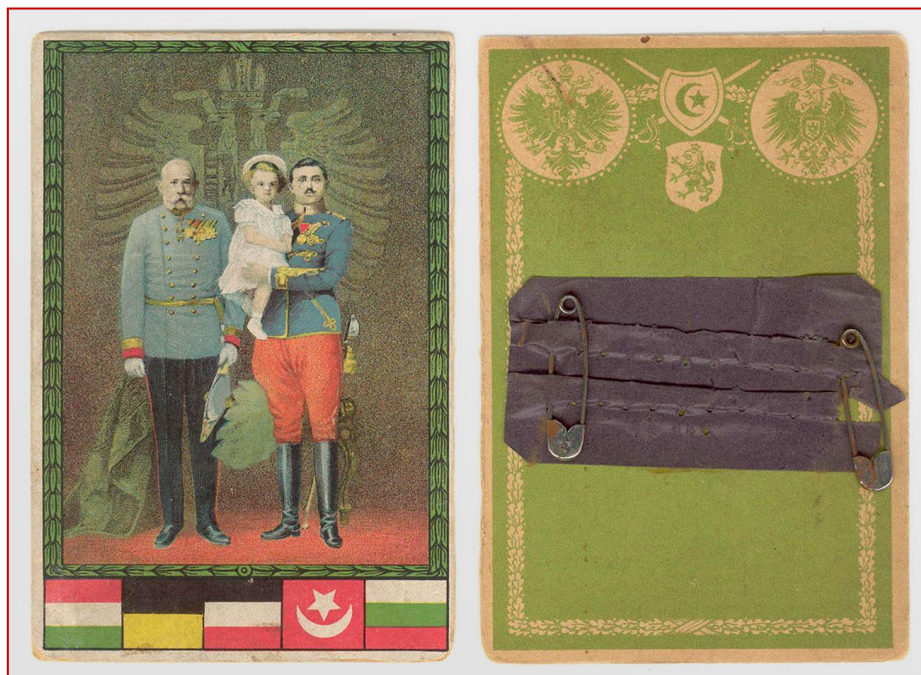
*Vaskereszt alakú levélnehezék Kertész Tódor áruházából,
leltári szám: Hadtörténeti Múzeum 2008.25.1./TE*

A háborús propaganda egyéb háztartási tárgyon is megjelent, bicskán, gyufatartókon vagy éppen varrókészleteken. (7. kép)

7. kép

*I. Ferenc József császárt, Károly trónörökösét és Ottót ábrázoló varrókészlet,
leltári szám: Hadtörténeti Múzeum 2015.1.1./TE*

A propaganda és hadsegélyező tárgyak vásárlásán kívül a magyar háztartások közvetlenül is tudták segíteni a háborúban elesett katonák özvegyeit és árváit, valamint a hadirokkantakat. A Hadsegélyező Hivatal 1915 májusában családi perselyeket hozott forgalomba azzal a céllal, hogy a családi kasszában feleslegesnek tűnő filléreket eljuttassák a hadsegélyezés céljaira. A téglalap formájú bádogperselyek két méretben készültek, egy részüket sárga alapszínű papírral burkolták, rajta a Hadsegélyező Hivatal jelvényével. A megtelt perselyeket el kellett juttatni a Hivatalhoz, ahol díjmentesen adtak helyette egy másikat. A házi pénzgyűjtőket a fedelük felnyitásával lehetett kiüríteni. A hátuljukon található két kihajtható fül a felerősítést szolgálta. Tetejükön volt egy hosszúkás nyílás a fémpenzereknek és kisméretű lyuk az összegöngyölt papírpénznek. (Závodi Szilvia 2013: 61)

Az bizony kérdés azonban, hogy miből tellett megtölteni egy ilyen perselyt. A Hadtörténeti Múzeum Kéziratos Emlékanyag Gyűjteményében található egy háztartási napló, amely 1917 szeptemberétől 1921 szeptemberéig tart. Sajnos a bejegyzések nem következetesek és a bevételi oldalt nagyon hiányosan mutatják meg. Egy Üllőn élő vasutas családjáról van szó, ahol a legtöbb háztartási munkát a feleség látta el. A család legidősebb fiúgyermek a budapesti 24. vadász-zászlóalj tartalékos zászlósa 1915 nyarán Galíciában hősi halált halt. A családot a házaspáron kívül négy élő gyermek alkotta 1917 és 1921 között. A napló elsősorban élelmiszerek vásárlásáról számol be, egyszer-egyszer tűnik fel ruhanemű vagy szórakozás költsége. Az élelmiszerek között gyakori a hús, ami azzal magyarázható, hogy a családnak volt kertje és a zöldség-gyümölcsöt leginkább onnan szerezte be. Biztos, hogy a család nőtagjai nyaranta befőztek. A háborús viszonyokra a naplóban berakott hét darab élelmiszerjegy-szelvény utal, amelyekkel tejet, sajtot, zsírt, cukrot, sót, finom tésztalisztet, főzőlisztet, kenyérlisztet és rozslisztet szerzett be a családfő. A háborús pótszerek közül néhány esetben a pótkávé vagy hadikávé kerül említésre. (Závodi Szilvia 2004) A naplóban jótékonyságnak nyoma sincs!

A propagandatárgyak kiadásáról beszámolt a sajtó, reklámodalak buzdítottak azok megvásárlására. A háborús propaganda minden szinten érintette az emberek és a hátszág életét. A köznapi használati tárgyak és eszközök megvásárlásával is lehetett hitet tenni a háború mellett, támogatni a háborús célokat és segíteni a résztvevőket, illetve a károsultakat.

Irodalom

- Balla Tibor (2003) *Szarajevó, Doberdó, Trianon. Magyarország I. világháborús képes albuma*. Budapest, Scolar.
- Tristan Loidl (2004) *Andenken aus Eiserner Zeit. Patriotische Abzeichen der österreichisch-ungarischen Monarchie von 1914 bis 1918*. Vienna, Verlag Militaria.
- Szabó Dániel (2009 szerk.) *Az első világháború*. Budapest, Osiris.
- Szijj Jolán (2000 szerk.) *Magyarország az első világháborúban. Lexikon A–Zs*. Budapest, Petit.
- Závodi Szilvia (2004) Egy háztartási napló tanulságai. *A Hadtörténeti Múzeum Értesítője* 7, 181–191.
- Závodi Szilvia (2011) Aranyat vasért – Gyűrűk a világháború emlékei között. *A Hadtörténeti Múzeum Értesítője* 12, 29–34.
- Závodi Szilvia (2013) Hétköznapi propaganda – A legyezőtől a porcelán bögréig. *Történeti Muzeológiai Szemle* 12, 51–61.